УДК 339.5:341.655
JEL F14, F51
DOI https://doi.org/10.32782/2786-765X/2026-15-30

Радик В.В.
здобувач третього рівня вищої освіти,
Львівський національний університет імені Івана Франка
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-1237-2982

ВИЯВЛЕННЯ ПОТЕНЦІЙНОГО ПІДРИВУ ТА ОБХОДУ САНКЦІЙ НА ОСНОВІ ДАНИХ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГОВЕЛЬНОЇ СТАТИСТИКИ

Стаття присвячена виявленню закономірностей у змінах обсягів торгівлі країн світу з росією, які б могли свідчити про підрив чи обхід санкцій. Розглянуто динаміку торговельних індексів росії, у тому числі в порівнянні проти світових індексів. На основі порівняння середніх вартісних обсягів експорту та імпорту у 2015–2021 рр. та 2022–2025 рр. виділено основних торговельних партнерів росії, діяльність яких сприяє підриву санкцій, зокрема Китай та інші сусідні країни Азії. Визначено особливості товарної спеціалізації країн, що найбільше посилили експорт до росії. Знайдено, що зростання експорту до росії для деяких видів товарів може одночасно супроводжуватись зростанням й імпорту з третіх країн, що потенційно свідчить про обхід санкцій через реекспорт заборонених товарів. Рекомендовано враховувати динаміку зміни торгівлі з росією при оцінці ризику юрисдикцій з метою попередження обходу санкцій.

Ключові слова: міжнародна торгівля, торговельні потоки, торговельні партнери, санкції, підрив санкцій, обхід санкцій, міжнародна торгівля.

Постановка проблеми. Санкції як інструмент економічного впливу примушують до зміни небажаної поведінки через накладення обмежень у різних сферах відносин, насамперед економічних і фінансових. Торговельні обмеження дають змогу не тільки знизити доходи від експорту з боку підсанкційних країн, але й попередити їхній доступ до певних видів товарів, які можуть бути використані для протиправної діяльності. Скоординований санкційний тиск особливо важливо у контексті обмеження фінансових та збройний ресурсів росії та припинення війни проти України.

Водночас деякі країни, насамперед ті, які не беруть участь у санкційних заходах, продовжують підтримувати, чи навіть посилюють, торговельні відносини з країною-агресором, зокрема купуючи російську продукцію чи експортуючи до росії власні альтернативи недоступних товарів. Такий підрив санкцій, а у деяких випадках навіть обхід санкцій через реекспорт заборонених товарів до росії, знижує ефективність спеціальних обмежувальних заходів, які накладені Україною та іншими провідними країнами, а тому його виявлення, наприклад на основі даних міжнародної торговельної статистики, актуальне у контексті оцінки санкційних ризиків іноземних юрисдикцій та виявлення фізичних і юридичних осіб, потенційних кандидатів на другорядні санкції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Переміщення торгівлі як один із методів адаптації до санкцій росією розглядався в наукових публікаціях ще до повномасштабного вторгнення в контексті санкцій 2014 та після років. Так, Й. Донг і Ч. Лі [3] моделюють можливий вплив санкцій різного рівня жорсткості на добробут, експорт та імпорт інших країн, стверджуючи про потенційні вигоди для Китаю, Кореї, Японії, Мексики, Канади та Індії. Втім, автори розглядають сценарії накладення санкцій лише з боку ЄС та США, не враховуючи можливість приєднання до санкційних заходів іншими країнами замість дій щодо підриву санкцій.

На роль деяких країн, що найактивніше беруть участь у підриві санкцій на росію через посилення торгівлі та сприяють обходу санкцій звертають увагу ряд досліджень, зокрема А. Гаур, А. Сеттлс та Дж. Вяатанен [4, с. 1409] стверджують про певне обмеження втрат підприємств росії в період 2014–2020 рр., зокрема через переміщення торгівлі до Китаю, Індії та Туреччини, а Ю. Чен, Дж. Цзян, Л. Ван та Р. Ван [2, с. 3091] виявляють значне зростання обсягів експорту нафти й нафтопродуктів росією до Китаю з початку війни. В одному з робочих документів Міжнародної робочої групи щодо санкцій проти росії [9, с. 22, 27] розглядається зростання обсягів експорту до росії за деякими видами товарів із боку Китаю, Туреччини, ОАЕ, а також Казахстану й Киргизстану, визначаючи ці країни як високоризикові.

У свою чергу, Ф. Джумеллі [5] знаходить, що після санкцій 2014 року, хоча Німеччина,

© Радик В.В., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

Італія та Фінляндія знизили експорт найбільше, деякі європейські країни збільшили власний експорт у певних економічних секторах, а саме Греція, Швеція, Люксембург та Болгарія, що свідчить про нерівномірність виконання санкцій навіть серед країн Європейського Союзу.

О. Запорожець [1] розглядає спроби посилення впливу росією в країнах Латинської Америки, що може вести зокрема й до збільшення обсягів торгівлі.

Й. Гутманн, М. Нойєнкірх і Ф. Ноймайер [6] виявляють тенденцію Китаю до підриву санкцій Європи і США, зокрема через посилення торгівлі сировиною та критично важливими товарами.

Т. Т. Нгуєн та М. Х. До [7] знаходять, що санкції 2011–2018 років мали значний негативний вплив на експорт та імпорт росії, який втім розподілений нерівномірно за категоріями товарів – для експорту це майже виключно паливо, а для імпорту ефект щонайменше вдвічі сильніший для сільськогосподарських продуктів.

Отже, підрив санкцій на росію з боку третіх країн хоча й досліджується в науковій літературі, концентрується на кількох основних країнах та переважно деяких видах товарів. На відміну від цього ми комплексно описуємо зміну тенденцій у міжнародній торгівлі з росією після початку війни, враховуючи не лише початковий шок від накладення санкцій, а подальшу стратегію щодо адаптації торговельних партнерів.

Метою статті є розглянути зміни у торговельних партнерах росії з 2022 року та виявити закономірності, що можуть свідчити про підрив та обхід санкцій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Динаміка торговельних індексів росії (табл. 1), показує, що для експорту загальна вартість зросла у 2022 році, але зменшилася у 2023–2025 рр., проте в середньому є вищою у 2022–2025 рр., порівняно з 2015–2021 рр. Фізичний обсяг знизився, особливо у 2023 році, а ціна зросла, особливо у 2022 році, однак помірно знижується у 2023–2025 рр. Для імпорту загальна вартість знизилася у 2022 р., але відновилася у 2023–2025 рр. та в середньому є вищою у 2022–2025 рр. порівняно з 2015–2021 рр. Фізичний обсяг знизився у 2022 році, однак відновився у 2023–2025 рр. та в середньому є вищим у 2022–2025 рр., ніж у 2015–2021 рр., а ціна дещо зросла порівняно з 2015–2021 рр. Тобто для періоду 2022–2025 рр. експорту з росії характерні нижчий фізичний обсяг, однак вища ціна та загальна вартість, а імпорту – вищі фізичний обсяг, ціна та загальна вартість.

Водночас, розглядаючи торговельні індекси росії та світу (табл. 2), знаходимо, що у 2022–2025 рр. експорт з росії демонструє зниження фізичного обсягу та загальної вартості, однак підвищення ціни порівняно із середньосвітовим експортом, а імпорт – зниження загальної вартості та ціни, однак зростання фізичного обсягу. Тобто, статус росії як експортера у світовій торгівлі значно погіршився. Спільними тенденціями для динаміки торгівлі росії та її порівняння із світовою динамікою є зниження фізичного обсягу експорту, однак зростання ціни експорту та фізичного обсягу імпорту.

Відповідно, вплив санкцій насамперед сприяв зниженню фізичного обсягу експорту з росії, коли нові торговельні партнери значною мірою компенсували втрачений імпорт власними товарами. Для санкційної політики це свідчить про більший вплив обмежень на імпорт з об'єкта санкцій порівняно з обмеженнями на експорт до нього, хоча зростання цін експорту для важкозамінних товарів з росії, насамперед палива, дещо компенсувало потенційні втрати. З іншого боку, зростання залежності від зовнішніх постачальників не є позитивним явищем для підсанкційної країни, а у випадку приєднання країни, що підриває санкції, до санкційних зусиль, наприклад через застосування до неї другорядних санкцій, може створити повторний санкційний шок для країни-агресора.

Зміна середніх вартісних обсягів торгівлі у 2022–2025 рр. проти 2015–2021 рр. свідчить

Таблиця 1

Торговельні індекси росії, 2015 = 100

Індекс	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025
Індекс вартості експорту	82,5	103,4	130	122,9	97,7	144,7	173,4	124,4	127	122,8
Індекс вартості імпорту	99,2	123,5	128,9	131,5	124,4	156	143,3	157	156,2	156,8
Індекс фізичного обсягу експорту	103,9	107,9	112,9	109,4	109,2	112,8	109,9	95,5	100,3	104,4
Індекс фізичного обсягу імпорту	101,9	118,9	121	128	123,9	140,1	122,9	138,1	143,2	141,4
Індекс цін експорту	79,4	95,8	115,2	112,3	89,5	128,3	157,8	130,3	126,7	117,7
Індекс цін імпорту	97,4	103,9	106,6	102,8	100,4	111,3	116,5	113,7	109,1	110,9

Джерело: [10]

Таблиця 2

Порівняння торговельних індексів росії та світу, 2015 = 100

Індекс	Середнє значення росії за 2015–2021 рр.	Середнє значення росії за 2022–2025 рр.	Середнє світове значення за 2015–2021 рр.	Середнє світове значення за 2022–2025 рр.	Різниця середніх значень росії та світу за 2015–2021 рр.	Різниця середніх значень росії та світу за 2022–2025 рр.	Абсолютна зміна різниць
Індекс вартості експорту	111,6	136,9	111,1	150,3	0,5	-13,4	-13,9
Індекс вартості імпорту	123,4	153,3	111,4	151,6	11,9	1,7	-10,2
Індекс фізичного обсягу експорту	108,0	102,5	105,8	117,2	2,2	-14,7	-16,9
Індекс фізичного обсягу імпорту	119,1	136,4	105,8	118,0	13,3	18,5	5,2
Індекс цін експорту	102,9	133,1	105,0	129,7	-2,1	3,5	5,5
Індекс цін імпорту	103,2	112,6	105,1	129,1	-1,9	-16,5	-14,7

Джерело: розраховано автором за даними [10]

про значну географічну перебудову зовнішньої торгівлі росії. Як видно з таблиці 3, країни Європи, які раніше забезпечували найбільший експорт до росії серед регіонів, скоротили його на 44,4 млрд дол. США, або 39 %. З іншого боку, значний приріст експорту із країн Азії 60,6 млрд дол. США, або 68 %, – дав змогу не лише компенсувати втрачений обсяг торгівлі, а й зумовив незначне загальне збільшення середнього світового експорту до росії на 8,3 млрд дол. США, або 4 %. Найбільше відносне скорочення експорту відбулося з країн Океанії та Північної Америки – 567 млн дол. США, або 90 %, та 5,8 млрд дол. США, або 86 %, відповідно. Також знизився експорт із країн Південної Америки – на 1,8 млрд дол. США, або 31 %. Однак дещо збільшився експорт із країн Африки – на 207 млн дол. США, або 12 %. Отже, спостерігається переорієнтування ринків ресурсів росії з Європи до Азії.

Найбільше скорочення експорту до росії забезпечили країни-члени ЄС сукупно 47,6 млрд дол. США, або 54 %, насамперед Німеччина 18,1 млрд дол. США, або 63 %, Польща 3,6 млрд дол, США, або 50 %, Франція 3,6 млрд дол. США, або 59 %, Італія 3,5 млрд дол, США, або 41 %, Чехія 3 млрд дол. США, або 77 %, Нідерланди 2,8 млрд дол. США, або 46 %, Фінляндія 2,8 млрд дол. США, або 76 %, Литва 2,6 млрд дол. США, або 62 %, та Словаччина 1,2 млрд дол. США, або 78 %. Серед інших країн найбільше знизили експорт США 5,4 млрд дол. США, або 86 %, Україна 3,4 млрд дол. США, або 93 %, Японія 3,3 млрд дол. США, або 53 %, та Велика Британія 2,7 млрд дол. США, або 77 %. Також знизився експорт Південної Кореї на 1,7 млрд дол. США, хоча у відсотковому вираженні лише на 24 %.

Серед країн, що найбільше наростили експорт до росії починаючи з 2022 року, переважають країни Азії (табл. 4), насамперед Китай 51 млрд дол. США, або 108 %, Туреччина 5,1 млрд дол. США, або 135 %, Казахстан 4,3 млрд дол. США, або 84 %, Узбекистан 3,6 млрд дол. США, або 209 %, Вірменія 2,2 млрд дол. США, або 422 %, Індія 1,5 млрд дол. США, або 62 %, Іран 1 млрд дол. США, або 125 %, Азербайджан 546 млн дол. США, або 78 %, Киргизстан 476 млн дол. США, або 178 %, Індонезія 443 млн дол. США, або 40 %, та Грузія 289 млн дол. США,

Таблиця 3

Зміна середнього експорту до росії за регіонами, 2022–2025 проти 2015–2021

Регіон	Середнє значення за 2015–2021 рр., млн дол. США	Абсолютна зміна, млн дол. США	Темп приросту, %
Світ	218 719	8 257	4
Азія	89 265	60 590	68
Африка	1 674	207	12
Океанія	632	-567	-90
Південна Америка	5 752	-1 766	-31
Північна Америка	6 719	-5 791	-86
Європа	114 676	-44 417	-39

Джерело: розраховано автором за даними [10]

або 73 %. Серед країн інших регіонів збільшили експорт Білорусь 9,2 млрд дол. США, або 65 %, Єгипет 332 млн дол. США, або 82 %, Словенія 321 млн дол. США, або 29 %, та ОАЕ 277 млн дол. США, або 52 %. У відсотковому вимірі найбільше зросли середні вартісні обсяги експорту Вірменії, Узбекистану, Киргизстану, Туреччини, Ірану та Китаю.

Отже, саме Китай стає основним постачальником товарів до росії з 2022 року. Зростання експорту насамперед із країн, що межують із підсанкційною, свідчить про необхідність посилення санкційної кооперації із країнами одного регіону з об'єктом санкцій, що дало б змогу посилити контроль за фізичним рухом товарів та обмежити можливості обходу й підриву санкцій. Перспективним також, на нашу думку, є поглиблення співпраці з Японією та Південною Кореєю, як країнами Азії, що вже підтримують санкції проти росії та демонструють обмеження торгівлі з нею.

У частині імпорту з росії, найбільше скоротився вартісний обсяг знову ж таки для країн Європи 77,1 млрд дол. США, або 38 % (табл. 5). Також значно зменшився імпорт країнами Північної Америки та Океанії, хоча і в дещо меншому відсотковому вираженні, ніж для експорту, 14,6 млрд дол. США, або 67 %, та 331 млн дол. США, або 68 %, відповідно. З іншого боку, імпорт країнами Африки, Південної Америки та особливо Азії значно зріс на 6,2 млрд дол. США, або 60 %, 7,1 млрд дол. США, або 85 %, та 181,9 млрд дол. США, або 116 %, відповідно, що зумовило загальне зростання світового імпорту на 103,2 млрд дол. США, або 26 %. Отже, порівняно з експортом до росії, де нова торгівля переважно сконцентрувалася в Азії, імпорт із росії також значно зріс і для Південної Америки та Африки.

Як і для експорту, найбільше знизили імпорт із росії країни-члени ЄС сукупно на 69,9 млрд дол. США, або 45 %, насамперед Нідерланди 18,4 млрд дол. США, або 60 %, Німеччина – 14,6 млрд дол. США, або 60 %, Польща 9,7 млрд дол. США, або

Таблиця 4

Топ-15 країн за збільшенням середнього експорту до росії, 2022–2025 проти 2015–2021

Країна	Середнє значення за 2015–2021 рр., млн дол. США	Абсолютна зміна, млн дол. США	Темп приросту, %
Китай	47 192	51 046	108
Білорусь	14 073	9 217	65
Туреччина	3 776	5 108	135
Казахстан	5 096	4 276	84
Узбекистан	1 748	3 647	209
Вірменія	531	2 242	422
Індія	2 381	1 482	62
Іран	792	992	125
Азербайджан	696	546	78
Киргизстан	267	476	178
Індонезія	1 116	443	40
Єгипет	407	332	82
Словенія	1 093	321	29
Грузія	393	289	73
ОАЕ	533	277	52

Джерело: розраховано автором за даними [10]

Таблиця 5

Зміна середнього імпорту з росії за регіонами, 2022–2025 проти 2015–2021

Регіон	Середнє значення за 2015–2021 рр., млн дол. США	Абсолютна зміна, млн дол. США	Темп приросту, %
Світ	400 125	103 183	26
Азія	156 636	181 904	116
Південна Америка	8 301	7 073	85
Африка	10 341	6 175	60
Океанія	483	-331	-68
Північна Америка	21 576	-14 561	-67
Європа	202 788	-77 077	-38

Джерело: розраховано автором за даними [10]

63 %,Фінляндія 6,2 млрд дол. США, або 72 %, Італія 5,8 млрд дол. США, або 37 %, Швеція 3,6 млрд дол. США, або 94 %, та Литва 3,5 млрд дол. США, або 79 %. Серед інших країн найбільше скоротили імпорт США 13,7 млрд дол. США, або 67 %, Велика Британія 11,1 млрд дол. США, або 85 %, Україна 6,1 млрд дол. США, або 94 %, Японія 5,3 млрд дол. США, або 39 %, та Південна Корея 3,8 млрд дол. США, або 29 %.

Водночас перелік країн, що найбільше збільшили імпорт із росії (табл. 6), хоча й має подібності з експортом, зокрема основну роль відіграють Китай зростання в розмірі 71,3 млрд дол. США, або 137 %, Індія 51,1 млрд дол. США, або 731 %, Туреччина 26,4 млрд дол. США, або 124 %, Білорусь 9,8 млрд дол. США, або 48 %, ОАЕ 9,6 млрд дол. США, або 374 %, Узбекистан 6,5 млрд дол. США, або 184 %, Казахстан 5,1 млрд дол. США, або 39 %, та Вірменія 3,9 млрд дол. США, або 272 %, також включає Бразилію 7,1 млрд дол. США, або 206 %, Гонконг 6,5 млрд дол. США, або 663 %, Угорщину 3 млрд дол. США, або 81 %, Саудівську Аравію 2,9 млрд дол. США, або 257 %, Тайвань 1,5 млрд дол. США, або 43 %, Монголію 1,4 млрд дол. США, або 100 %, Швейцарію 1,2 млрд дол. США, або 99 %, та Туніс 1,2 млрд дол. США, або 207 %. У відсотковому вираженні найбільше зріс середній імпорт насамперед для Індії, Гонконгу, ОАЕ, Вірменії, Саудівської Аравії, Тунісу та Бразилії. У топ-20 переважають країни Азії, однак присутні також країни Африки Єгипет зі зростанням у розмірі 2,1 млрд дол. США, або 54 %, та Туніс, країна Південної Америки Бразилія, та країни Європи Швейцарія й Угорщина.

Отже, хоча в частині імпорту з росії домінують Китай, Індія та Туреччина, порівняно з експортом, крім країн Азії, зростання демонструють і деякі країни Африки, Південної Америки та навіть Європи. Розглянувши динаміку конкретних категорій товарів, можна побачити, що для більшості зазначених неазійських країн зростання імпорту було зумовлене насамперед зміною вартісних обсягів торгівлі паливом. Так, для Бразилії середній імпорт палива зріс на 4,7 млрд дол. США, або 822 %, для Угорщини на 3,2 млрд дол. США, або 104 %, а для Тунісу на 928 млн дол. США, або 387 %. Для Угорщини це практично єдина значна категорія товарів, за якою спостерігалося зростання, за винятком незначного зростання в розмірі 37 млн дол. США, або 31 %, для імпорту машин і транспортного обладнання. Відмінною є ситуація для Швейцарії, де зростання було зумовлене виключно зміною за категорією немонетарного золота на 1,5 млрд дол. США, або 189 %, тоді як імпорт інших товарів країною значно знизився, хоча

Таблиця 6

Топ-20 країн за збільшенням середнього імпорту з росії, 2022–2025 проти 2015–2021

Країна	Середнє значення за 2015–2021 рр., млн дол. США	Абсолютна зміна, млн дол. США	Темп приросту, %
Китай	52 097	71 287	137
Індія	6 982	51 065	731
Туреччина	21 275	26 435	124
Білорусь	20 358	9 825	48
ОАЕ	2 566	9 603	374
Бразилія	3 454	7 111	206
Узбекистан	3 521	6 478	184
Гонконг	976	6 468	663
Казахстан	12 902	5 076	39
Вірменія	1 446	3 937	272
Угорщина	3 684	2 973	81
Саудівська Аравія	1 140	2 933	257
Єгипет	3 810	2 070	54
Тайвань	3 446	1 487	43
Азербайджан	1 834	1 479	81
Монголія	1 414	1 412	100
Швейцарія	1 223	1 214	99
Туніс	559	1 156	207
Киргизстан	1 317	1 079	82
Індонезія	918	1 071	117

Джерело: розраховано автором за даними [10]

частина такого золота становила раніше імпортований товар російського походження, що зберігався у Великій Британії [8]. З іншого боку, Бразилія, Єгипет та Туніс збільшили імпорт і за товарами, відмінними від палива, а саме для Бразилії це промислові товари 2,7 млрд дол. США, або 116 %, та хімічна продукція 2,7 млрд дол. США, або 130 %, для Єгипту, зростання імпорту палива яким становило лише 6 млн дол. США, або 2 %, це первинні товари 2,1 млрд дол. США, або 125 %, за рахунок насамперед пшениці та дещо рослинної олії, промислові товари 832 млн дол. США, або 92 %, залізо та сталь 434 млн дол. США, або 106 %, та руди й метали 119 млн дол. США, або 74 %, а для Тунісу це первинні товари 186 млн дол. США, або 130 %.

Загалом паливо складало 55 % світового імпорту з росії в обох періодах, однак структура за регіонами значно змінилася (табл. 7). Так, Північна Америка знизила імпорт із росії на 10 млрд дол. США, або 88 %, Європа 51,9 млрд дол. США, або 40 %, а Океанія 255 млн дол. США, або 80 %. З іншого боку, Азія збільшила імпорт на 114 млрд дол. США, або 153 %, Південна Америка 4,1 млрд дол. США, або 259 %, Африка 2,6 млрд дол. США, або 126 %, що зумовило зростання світового вартісного імпорту російського палива на 58,7 млрд дол. США, або 27 %. Тобто більш ніж половина абсолютної зміни світового вартісного імпорту товарів із росії припадає саме на паливо. У відношенні до загального імпорту частка палива зросла для Південної Америки з 19 % до 37 %, або на 18 п.п., Азії із 48 % до 56 %, або на 8 п.п., та Африки із 20 % до 28 %, або на 8 п.п., однак зменшилася для Північної Америки з 52 % до 19 %, або на 33 п.п., Океанії із 66 % до 43 %, або на 23 п.п., та Європи із 64 % до 63 % або 1 п.п. Останнє пояснюється пропорційним зменшенням імпорту палива порівняно з іншими товарними групами.

У контексті ризик-орієнтованого підходу суб'єктам виконання санкцій доцільно враховувати зміни в торгівлі іноземними країнами із підсанкційними об'єктами для визначення санкційного ризику юрисдикції з огляду на її діяльність щодо підриву санкцій. Причому, окрім абсолютної зміни середнього значення торгівлі до та після кризової події, варто враховувати і відносну зміну, що дає змогу краще оцінити ризик для торговельних партнерів, загальні обсяги торгівлі яких не є значними. Наприклад, високі значення темпів приросту середнього експорту до росії у 2022–2025 рр. проти 2015–2021 рр. показали також Гвінея 323 % для середньої вартості експорту у розмірі 21 млн дол. США у базовому періоді, Таджикистан 298 % для 57 млн дол США, Гана 271 % для 40 млн дол. США, Фарери 113 % для 243 млн дол. США, та дещо Туркменістан 48 % для 156 млн дол. США, Ірландія 25 % для 561 млн дол. США та Хорватія 20 % для 203 млн дол. США.

Дослідимо детальніше особливості експорту до росії цих та попередньо наведеного топ-15 країн за окремими категоріями товарів. Так, експорт первинних та промислових товарів значно зріс за всіма наведеними країнами. Подібна ситуація і з експортом хімічної продукції, електронного обладнання, машин та транспортного обладнання, руд і металів, деталей і компонентів для електричних та електронних товарів. Водночас приріст експорту деяких видів товарів переважно забезпечується лише кількома країнами, зокрема для палива це Туркменістан та Білорусь, немонетарного золота – Узбекистан та Казахстан, сільськогосподарської сировини – Китай та Білорусь, заліза та сталі – Китай, Казахстан, Білорусь та Індія. Серед розглянутих країн Китай та Білорусь демонструють найбільші абсолютні прирости експорту за майже всіма видами товарів. Важливими партнерами стали Індія, Казахстан, Туреччина та Вірменія. Помірну роль відіграють Іран, Узбекистан, ОАЕ та Азербайджан. Лише за деякими видами товарів значно збільшили експорт Киргизстан (первинні та промислові товари),

Таблиця 7

Зміна середнього імпорту палива з росії за регіонами, 2022–2025 проти 2015–2021

Регіон	Середнє значення за 2015–2021 рр., млн дол. США	Абсолютна зміна, млн дол. США	Темп приросту, %
Світ	220 471	58 740	27
Азія	74 700	114 125	153
Південна Америка	1 565	4 050	259
Африка	2 064	2 595	126
Океанія	320	-255	-80
Північна Америка	11 289	-9 956	-88
Європа	130 533	-51 820	-40

Джерело: розраховано автором за даними [10]

Ірландія та Індонезія (первинні товари, руди й метали), Словенія (промислові товари та хімічна продукція), Туркменістан (паливо), Єгипет, Фарери, Грузія та Гана (первинні товари). У відсотковому вираженні значно збільшили експорт також Таджикистан за категоріями промислових та первинних товарів, Гвінея первинні товари, руди й метали, і дещо Хорватія промислові товари та хімічна продукція.

Експорт товарів середнього та високого рівнів технологічного оброблення до росії забезпечує насамперед Китай (табл. 8). Наприклад, для електрогенераторних установок його експорт до росії зріс на 612 млн дол. США, або 148 %, неелектричних двигунів та моторів на 86 млн дол. США, або 265 %, електричних машин на 1,3 млрд дол. США, або 94 %, машин автоматичного оброблення даних на 974 млн дол. США, або 46 %, а літальних апаратів на 120 млн дол. США, або 715 %. У свою чергу, для неелектричних двигунів та моторів, окрім Китаю, значно наростили експорт і Іран на 111 млн дол. США, або 3 360 %, для машин автоматичного оброблення даних Індія і Казахстан на 204 млн дол. США, або 5 001 %, та 181 млн дол. США, або 7 124 %, відповідно, а Казахстан і Туреччина збільшили експорт електрогенераторних установок на 39 млн дол. США, або 2 500 %, та 36 млн дол. США, або 224 %, відповідно, та електричних машин на 104 млн дол. США, або 221 %, та 60 млн дол. США, або 182 %, відповідно. Високі значення темпів приросту додатково підкреслюють нетиповість експорту таких товарів для розглянутих країн до 2022 року.

Потенційний обхід санкцій через використання третіх країн можна спостерігати на основі аналізу динаміки торгівлі країн, нових основних партнерів росії. Для прикладу розглянемо вартісний рух машин автоматичного оброблення даних (табл. 9). Китай, Індія та Казахстан значно збільшили експорт до росії, однак одночасно і збільшили власний імпорт, що може свідчити про їхню роль як посередника для доставки обмежених товарів до росії. Китай, зокрема, значно збільшив імпорт машин автоматичного оброблення даних із В'єтнаму та Малайзії, а Індія – зі США, Сінгапуру, В'єтнаму, Малайзії та Ірландії. Експорт Казахстаном повністю покривається зростанням імпорту з Китаю. Індія і Китай характеризуються також значним зростанням імпорту з Тайваню, який, у свою чергу, значно збільшив імпорт із Мексики, Таїланду, США, В'єтнаму, Сінгапуру та Малайзії. Із цього видно, що Китай як основний експортер цієї категорії товарів до росії потенційно використовує треті країни, як-от В'єтнам, Малайзію та Казахстан для приховування торгових потоків із метою забезпечення ними доступу до ринків Північної Америки та Європи для обходу санкцій на користь росії. Товари також можуть багаторазово проходити кордон Китаю та Тайваню, у тому числі виключно документарно, щоб ускладнити їхнє відстеження.

Висновки. Отже, з 2022 року вартісний експорт до росії хоча й зріс слабше, ніж імпорт, однак був зумовлений збільшенням фізичного

Таблиця 8

Зміна середнього експорту основних експортерів до росії за деякими категоріями товарів середнього та високого рівнів технологічного оброблення, 2022–2025 проти 2015–2021

Категорія товару	Країна	Середнє значення за 2015–2021 рр., млн дол. США	Абсолютна зміна, млн дол. США	Темп приросту, %
Електрогенераторні установки та їхні деталі	Китай	412	612	148
	Казахстан	2	39	2 500
	Туреччина	16	36	224
Двигуни та мотори неелектричні; їхні деталі	Іран	3	111	3 360
	Китай	32	86	265
Електричні машини та апаратура	Китай	1 399	1 316	94
	Казахстан	47	104	221
	Туреччина	33	60	182
Машини автоматичного оброблення даних	Китай	2 113	974	46
	Індія	4	204	5 001
	Казахстан	3	181	7 124
Літальні апарати та пов'язане з ними обладнання; космічні апарати тощо	Китай	17	120	715

Джерело: розраховано автором за даними [10]

Таблиця 9

Зміна середнього імпорту машин автоматичного оброблення даних основних експортерів цього товару до росії, за основними партнерами, 2022–2025 проти 2015–2021

Країна-імпортер	Країна-партнер	Середнє значення за 2015–2021 рр., млн дол. США	Абсолютна зміна, млн дол. США	Темп приросту, %
Китай	Тайвань	4 527	13 886	307
	В'єтнам	510	3 153	618
	Малайзія	2 108	1 318	63
	Ізраїль	70	63	90
	Чехія	99	58	58
	Мексика	194	57	29
Індія	Китай	4 222	2 463	58
	Тайвань	113	701	619
	США	372	387	104
	Сінгапур	985	385	39
	В'єтнам	81	213	265
	Малайзія	315	200	64
	Ірландія	114	180	157
Казахстан	Китай	218	533	244
	Тайвань	6	25	446
Тайвань	Китай	2 329	1 882	81
	Тайвань	180	1 872	1 040
	Мексика	44	589	1 327
	Таїланд	310	367	118
	США	127	340	267
	В'єтнам	48	140	294
	Сінгапур	205	103	50
	Малайзія	105	92	88

Джерело: розраховано автором за даними [10]

обсягу торгівлі за вищих цін, насамперед через приплив альтернативних, хоча не обов'язково повноцінно замінних, товарів, насамперед з Китаю, замість більше недоступних товарів європейських постачальників. З іншого боку, вартісний імпорт з росії значно зріс за ширшим переліком партнерів, що втім було наслідком значного зростання цін при зниженні фізичного обсягу, насамперед за рахунок торгівлі паливом.

Країни, що посилили експорт до росії в умовах санкційного тиску, насамперед Китай та інші країни материкової Азії, можуть як проводити діяльність із підриву санкцій, забезпечуючи росію власними альтернативами недоступних європейських чи інших товарів, так і виконувати роль посередника для обходу санкцій через реекспорт товарів, прямий продаж яких із країни походження обмежений через санкції. У першому випадку торговельна статистика показуватиме зростання прямої торгівлі з росією, коли в другому спостерігатиметься зростання як імпорту з третіх країн, так і експорту до росії. Крім того, такі країни можуть виступати посередниками один для одного для ускладнення відстеження російського походження чи призначення товару.

На нашу думку, суб'єктам виконання санкцій, зокрема фінансовим посередникам та підприємствам, доцільно враховувати виявлені закономірності в торгівлі третіх країн із росією, як загалом, так і за окремими категоріями товарів, для оцінки ризику обходу санкцій такими юрисдикціями на користь росії. Глибша санкційна перевірка залежно від оціненого рівня ризику країни потенційно дасть змогу попередити реекспорт товару на користь країни-агресора, чи реекспорт товарів походженням із росії.

З боку суб'єктів санкційної політики посилення кооперації у сфері обмежувальних заходів щодо росії із країнами близького сусідства з нею сприятиме підвищенню ефективності санкційних заходів через посилення можливостей контролю за фізичним перетином кордону підсанкційними товарами. Для країн, національна економіка яких залежить від імпорту певної категорії товарів із росії, суб'єкти накладення санкцій можуть розглянути можливості посилення власного експорту цих товарів до таких країн, з метою послаблення впливу росії та додаткового обмеження її фінансових ресурсів.

Бібліографічний список

1. Запорожець О. Операції впливу рф у Латинській Америці та виклики для України. *Acta De Historia & Politica: Saeculum XXI.* 2025. № 9. С. 106–121. DOI: https://doi.org/10.26693/ahpsxxi2025.09.106
2. Chen Y., Jiang J., Wang L., Wang R. Impact assessment of energy sanctions in geo-conflict: russian-Ukrainian war. *Energy Reports.* 2023. Vol. 9. P. 3082–3095. DOI: https://doi.org/10.1016/j.egyr.2023.01.124
3. Dong Y., Li C. Economic sanction games among the US, the EU and russia: payoffs and potential effects. *Economic Modelling.* 2018. Vol. 73. P. 117–128. DOI: https://doi.org/10.1016/j.econmod.2018.03.006
4. Gaur A., Settles A., Väätänen J. Do economic sanctions work? Evidence from the russia-Ukraine conflict. *Journal of Management Studies.* 2023. Vol. 60, № 6. P. 1391–1414. DOI: https://doi.org/10.1111/joms.12933
5. Giumelli F. The redistributive impact of restrictive measures on EU members: winners and losers from imposing sanctions on russia. *Journal of Common Market Studies.* 2017. Vol. 55. № 5. P. 1062–1080. DOI: https://doi.org/10.1111/jcms.12548
6. Gutmann J., Neuenkirch M., Neumeier F. Do China and russia undermine Western sanctions? Evidence from DiD and event study estimation. *Review of International Economics.* 2024. Vol. 32. № 1. P. 132–160. DOI: https://doi.org/10.1111/roie.12716
7. Nguyen T. T., Do M. H. Impact of economic sanctions and counter-sanctions on the russian federation's trade. *Economic Analysis and Policy.* 2021. Vol. 71. P. 267–278. DOI: https://doi.org/10.1016/j.eap.2021.05.004
8. Soguel D., Turuban P. Explainer: why Switzerland remains a "big buyer" of russian gold. *SWI swissinfo.ch.* 2024. URL: https://www.swissinfo.ch/eng/archive-multinational-companies/russian-gold/87450551 (дата звернення: 30.09.2026).
9. The International Working Group on russian sanctions. Action plan 4.0. Strengthening sanctions against the russian federation. 2025. Working Group Paper № 22. URL: https://fsi9-prod.s3.us-west-1.amazonaws.com/s3fs-public/2025-05/action_plan_4_russian_sanctions_5-6-25_final2.pdf (дата звернення: 30.09.2026).
10. UNCTAD Data Hub. *UNCTADstat Data Centre.* URL: https://unctadstat.unctad.org/EN/Index.html (дата звернення: 30.09.2026).

References

1. Zaporozhets O. (2025) Operatsii vplyvu rf u Latynskii Amerytsi ta vyklyky dlia Ukrainy [russia's influence operations in Latin America and challenges for Ukraine]. *Acta De Historia & Politica: Saeculum XXI,* vol. 9, pp. 106–121. DOI: https://doi.org/10.26693/ahpsxxi2025.09.106
2. Chen Y., Jiang J., Wang L., Wang R. (2023) Impact assessment of energy sanctions in geo-conflict: russian-Ukrainian war. *Energy Reports,* vol. 9, pp. 3082–3095. DOI: https://doi.org/10.1016/j.egyr.2023.01.124
3. Dong Y., Li C. (2018) Economic sanction games among the US, the EU and russia: payoffs and potential effects. *Economic Modelling,* vol. 73, pp. 117–128. DOI: https://doi.org/10.1016/j.econmod.2018.03.006
4. Gaur A., Settles A., Väätänen J. (2023) Do economic sanctions work? Evidence from the russia-Ukraine conflict. *Journal of Management Studies,* vol. 60(6), pp. 1391–1414. DOI: https://doi.org/10.1111/joms.12933
5. Giumelli F. (2017) The redistributive impact of restrictive measures on EU members: winners and losers from imposing sanctions on russia. *Journal of Common Market Studies,* vol. 55(5), pp. 1062–1080. DOI: https://doi.org/10.1111/jcms.12548
6. Gutmann J., Neuenkirch M., Neumeier F. (2024) Do China and russia undermine Western sanctions? Evidence from DiD and event study estimation. *Review of International Economics,* vol. 32(1), pp. 132–160. DOI: https://doi.org/10.1111/roie.12716
7. Nguyen T. T., Do M. H. (2021) Impact of economic sanctions and counter-sanctions on the russian federation's trade. *Economic Analysis and Policy,* vol. 71, pp. 267–278. DOI: https://doi.org/10.1016/j.eap.2021.05.004
8. Soguel D., Turuban P. (2024) Explainer: why Switzerland remains a "big buyer" of russian gold. *SWI swissinfo.ch.* Available at: https://www.swissinfo.ch/eng/archive-multinational-companies/russian-gold/87450551 (accessed 30.09.2026).
9. The International Working Group on russian sanctions (2025) *Action plan 4.0. Strengthening sanctions against the russian federation.* Working Group Paper № 22. Available at: https://fsi9-prod.s3.us-west-1.amazonaws.com/s3fs-public/2025-05/action_plan_4_russian_sanctions_5-6-25_final2.pdf (accessed 30.09.2026).
10. UNCTAD Data Hub. *UNCTADstat Data Centre.* Available at: https://unctadstat.unctad.org/datacentre/ (accessed 30.09.2026).

Vasyl Radyk
Postgraduate Student,
Ivan Franko National University of Lviv
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-1237-2982

DETECTING POTENTIAL SANCTIONS BUSTING AND EVASION USING INTERNATIONAL TRADE STATISTICS DATA

The article is devoted to identifying patterns in changes in trade values between various countries and russia that could indicate sanctions busting or evasion. We start by examining the dynamics of russia's trade indices and comparing them with global average values, finding that the impact of sanctions potentially contributed to a decrease in the physical volume of exports from russia, while the volume of imports increased nonetheless. We then study how russia adapted to sanctions by comparing the average values of exports and imports between the 2015–2021 and 2022–2025 periods. Specifically, we find a major decrease in trade with Europe, but an increase in both exports to and imports from russia for China and other mainland Asian countries, as well as an increase in imports from russia for some African and South American countries, although large part of the latter consists of fuel imports. We also note the product specialization of some countries that significantly increased their exports to russia, including for some products classified as medium- and high- technology manufactures. The results show an increased role of China, Belarus, India, Kazakhstan, Turkey, Armenia, Iran, Uzbekistan, the United Arab Emirates, and Azerbaijan as all-purpose supplier to sanctioned russia; Kyrgyzstan, Ireland, Indonesia, Slovenia, Turkmenistan, Egypt, the Faroe Islands, Georgia, Ghana, Tajikistan, Guinea, and Croatia as product-specialized suppliers; and China, Iran, and Kazakhstan as technology-specialized suppliers. We hypothesize that a substantial increase in trade with russia from 2022 onward might be indicative of sanctions busting, when a third country offsets the impact of sanctions by providing a substitute for restricted goods, while a simultaneous increase in imports of a product from other countries and their exports to russia might be indicative of sanctions evasion, when a third country re-exports restricted goods to make them available to the sanctioned state. We recommend accounting for such patterns when assessing jurisdictional risks and considering the implementation of secondary sanctions.

Keywords: international trade, trade flows, trade partners, sanctions, sanctions busting, sanctions evasion.

Дата надходження статті: 01.10.2026
Дата прийняття статті до публікації: 28.10.2026
Дата публікації статті: 18.11.2026